

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ИНСТИТУТ ЗА БАЛКАНИСТИКА С ЦЕНТЪР ПО ТРАКОЛОГИЯ

СЕКЦИЯ „КУЛТУРНА ИСТОРИЯ НА БАЛКАНСКИТЕ НАРОДИ“

**Арменски културни огнища в България
(1878 -1944)**

АВТОРЕФЕРАТ

**НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИСЪЖДАНЕ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И
НАУЧНА СТЕПЕН
„ДОКТОР“**

**ДОКТОРАНТ
ГОАР ХНКАНОСЯН**

**НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ
ДОЦ. Д-Р ЙОРДАНКА БИБИНА**

**СОФИЯ
2017**

Дисертационният труд е обсъден на разширено заседание и насрочен за защита от Секция „Културна история на балканските народи” към Институт за балканистика с център по тракология „Проф. Ал. Фол” при БАН, проведено на 13.12.2017 г.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 8 май 2018 г. от 11:00 часа в Института за балканистика с център по тракология „Проф. Ал. Фол” при БАН. Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в канцеларията на Института за балканистика с център по тракология „Проф. Ал. Фол” при БАН на ул. „Московска” 45

Арменски културни огнища в България (1878 до 1944)

Избор на темата. Арменците като едно от малцинствените общности в страната са сравнително добре интегрирани. В исторически план по различни поводи настанявани по българските земи те след време се претопяват. През последните столетия благодарение на изградените молитвени храмове вълните от новопристигащите арменци заварват малочислена група сънародници и така дават нова жизненост на общността в различни български градове. След Освобождението на страната арменската общност се развива и изгражда свои културни центрове. След Втората световна война с новия общественно-политическия строй се променя коренно и положението на арменците (национализация на предприятията, затваряне на издателствата, разформиране на художествено – самодейните състави, градоустройствените планове довеждат до разселване на „арменските махали“, затваряне на училищата и т.н.).

След промените през 90-те години на вече миналия век започна възраждането/възстановяването на някои от старите организации (ХМЪМ, ХОМ, ОАБС), изучаването на родния „майчин“ език и т.н.. Оскъдната информация за миналото породи интерес. Издирването на историческите факти показва, че пристигащите в България в края на XIX и началото на XX век бежанци-арменци, въпреки трудните условия, след като стъпят на крака, успяват да организират свой общностен живот. С течение на времето, било самостоятелно или колективно чрез творчеството си арменците допринасят и за културното развитие на страната.

Актуалност и значимост на темата. Динамично променящата се среда, глобализацията и други фактори, и особено голямата интегрираност на арменците, допринасят за отдалечаването на арменците в страната от националната им култура. Във време на преоценка на ценностите и с оглед на запазване на историческата памет, издирването и разкриването на богатото културно (недалечно) минало на арменците има значение както за самите арменци, така и за културното многообразие на страната.

Предмет на настоящето изследване са културните огнища на арменската общност в България в периода 1878 – 1944 гг. Под „културни огнища“ разбираме всички духовни центрове, в които се заражда, функционира и чрез които се

разпространява арменската култура в България, в българска среда. Първоначалния обединител на арменската общност е арменската църква, която не само консолидира, но и импулсира духовната и книжовна дейност на арменците. Тази институция е и първият организатор на образователното дело. Заедно с училищата църквата е важен фактор за културното развитие на арменците. Те са обединителните звена, огнищата, разпръскващи искрите на знанието и на културното и духовно сплотяване на общността. Впоследствие общността показва висока социална активност чрез множеството културни и творчески организации, които от своя страна, като огнища създават и разпространяват култура чрез своите мероприятия, книжнина и медии – вестници и списания на арменски език.

Въпросът за формирането и дейността на арменската интелигенция като основна културно-творческа сила е също сред важните и недостатъчно осветлени досега проблеми. Същевременно тя спомага за изграждане и укрепване на идентичността на общността, както и за пословичното ѝ добро интегриране в българската среда. Периодът на изследването обхваща време на установяване и развитие на третата българска държава. Той е важен и с оглед на формиране на арменските културин огнища и създаване на културните институции – църква, училище, печат, организации.

Целта на изследването, посветено на арменските културни огнища в България през периода 1878 -1944 г., е да се разкрият основните елементи и структури, свързани с културата, които са характерни за арменците през този период. Също така има за цел да се проследи възникването и развитието им във времето. Сред целите на изследването са и установяването на основните видове дейности на общността, които водят до създаването на структурите и институциите, които творят и поддържат културата на арменския етнос в страната. Отношението на конкретен индивид или група от общността.

Задачите на изследването са свързани с това, да се издири и проследи изграждането, установяването, развитието и функционирането на арменските културните огнища, както и ролята им за изграждане на арменската идентичност, и не на последно място – интегрирането на арменската общност в българска среда.

Разкриването на основните културни прояви на арменската общност и начините на културните изяви са също сред задачите на изследването.

Сред поставената задача за постигането на целите е и да се издирят източници за темата, като с приоритет са арменоезичните извори поради факта, че са трудно достъпни за българските изследователи не само поради езика, но и поради

местоположението им (чужди архивохранилища). По принцип, арменоезичните източници са разпилени в различни издания, а и поради незаинтересованост досега са обречени на забора. Не на последно място, владението на арменския от изследователя допринася за успешното издирване на подобни извори, документални източници, научни изследвания, издания с по-популярен характер, неизвестни досега, и въвеждането им в научно обръщение.

Методите за постигане на поставените цели и задачи са най-разнообразни. Основните са издирване и събиране на материали, изучаването им, съпоставката им, както и обработката им с цел извличане на нужната информация. Кратко историческо описание и обяснение, отчасти и чрез разкриване на биографии, са също сред приложените методи.

Изучаването на елементи, по-малки съставни части и чрез тях намирането на взаимодействието им и взаимовръзката помежду им дава възможност да се придобие представа за процесите и състоянието на разглежданата ни тема.

Интервюта с респонденти и издирване на непубликувани ръкописи; изучаването на частни библиотеки са също сред предприетите действия за постигане на целите и задачите.

Разчитането и превода на арменоезичните извори за нуждите на изследването също може да се смята за принос на изследването.

Методологията на изследването следва проблемно-хронологичния принцип, като са използвани и социологически данни, етнографски факти и всички възможни извори за едно сравнително-аналитично културно-историческо проучване. Интердисциплинарният подход е водещ при използването на методите на различните научни дисциплини – история, етнография, епиграфика и прочее.

Източниците и изворите, ползвани в хода на изследването, са най-различни и разнообразни - от архивни материали и ръкописи до периодични издания, предимно на арменски език, издавани от арменската общност в разглеждания период.

Изучени са материали в държавните архиви на България и Армения. Източници по темата са търсени в публични национални (български и арменски), градски и частни библиотеки. Сред тях трябва да се отбележи по-специално хранилището на арменската **Мхитаристка конгрегация** във Виена, която се оказва, че пази почти всички издавани от арменците в България периодични издания през разглеждания период. В Народната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ са издирени сигнатурите, но самите издания при поръчка се оказват недостъпни, било защото са унищожени при бомбардировките

през 40-те или по други неизвестни причини. В пловдивската народна библиотека „Иван Вазов” има запазени течения на някои издания. Библиотеките при арменските организации из страната също съхраняват ценна литература издавана в страната и чужбина в миналото. В частни библиотеки бяха също така издирени арменски ръкописи. Например, машинописният ръкопис на Саркис Пачаджян, учител по история, който през 1976 година съставя „Кратка история на връзките между арменци и българи от древността до наши дни”, като събира разкази от свои съвременници или сведения от различни издания относно живота на арменците в страната, ни бе предоставен от дъщеря му Хрипсима Пачаджян. Друг ръкопис от бургаския учител по арменски М. Кендикян, написан преди повече от век – през 1901 година, достига до нас в препис на ръка от К. Постанджян от 1976 г. Той се отнася за историята на арменците в Бургас от средата на XIX век до 1901 г. През 2008 година ксерокопие от преписа е подарено от А. Постаджян на музея на църквата „Сурп Хач” в града.

Не на последно място следва се отбележат арменските дигитални библиотеки, в които се намират цифровизирани книги и периодика.

Важно е да се отбележи, че в изследването с особено внимание са анализирани арменските извори с цел да станат достояние на българската общественост.

Съдържание: настоящето изследване за арменските култури огнища България през 1878-1944 по структура е разделено на увод, три глави с подчасти, заключение и библиография. Има приложение със снимков материал.

В трите параграфа на първа глава се проследяват историческите предпоставки, връзките между двата народа по българските земи, възникването и обособяването на арменските общности из различни български градове.

Подложени на масови насилствени изселвания от родината си, арменците са настанявани по земи, според нуждите на завоевателите. Така, още през V-VI в. византийските управници заселват арменци по земите на днешната тракийска низина, за да отбраняват границите на Византия.

От 60-те години на V век се наблюдава постоянен поток на арменци от исконна Армения към Западна Мала Азия и Балканите. Този поток е по различни поводи и причини. От края на VII век по българските земи се появяват и носителите на антифеодалното, религиозно движение, известно като павликянство, зародено в Армения.

През вековете като боеспособни войници, като пленници на византийците, а понякога и доброволно, в България идват арменци. Някои от тях заслужено заемат

високи постове. С времето, те воюват срещу доскорошните си господари, редом до българите. Арменците има и сред войските на цар Самуил (997-1014) и сред въстаниците начело с Петър Делян през 1020 г.

През Второто българско царство (1187-1396) притокът на арменци към българските земи не секва. Ярko доказателство за масовото присъствие из различни райони на арменци са запазените топоними, както в Рилската грамота на цар Иван Шишман, например, се споменава селото Армения в Рила.

Монголските нашествия и стихийното земетресение, разрушило големия град Ани (1336), са причините за нови вълни прииждащи арменци през следващите столетия. Постепенно в историческите хроники се появяват сведения освен за войници, еретици, принудителни или доброволни преселници също така и данни за арменци търговци и занаятчии.

С напредването от изток на османците първо арменските земи (през 1375 г. пада арменското Киликийско царство), а после и българските (през 1393 г. пада Велико Търново, а през 1396 г. – и Видин) се оказват в рамките на новата държава. Така, двата християнски народа се оказват за няколко века в рамките на Османската империя като „неверници” и подтиснати от управляващите османски турци мюсюлмани.

Със султански заповеди или по други причини арменците продължават да се настаняват по българските земи, този път и в качеството си на изкусни занаятчии и добри търговци. Постепенно из българските градове се оформят трайни арменски махали.

В навечерието на Освобождението благодарение на своето трудолюбие арменците се утвърждават като добри занаятчии и търговци. Освен това те често заемат държавни длъжности като ковчежници (сандък емини), пощенски телеграфисти, мухтари, преводачи, членове на меджлиси, секретари на консули и други. Заемането на тези разнородни длъжности се дължи на широкия светоглед и извънстереотипно мислене на новодошлите и особено на владееенето на чужди езици. Енгибарян в своите спомени за варненските арменци изброява 30-40 имена на достигнали високи длъжностни постове в рамките на 1850-1860 години. Наред с тях, той също отбелязва професиите сред градските занаятчии: болшинство са арменци ковачи, дърводелци, обушари, бръснари, шивачи и прочее.

Арменците изиграват не малка роля в българската история, като оказват съдействие на революционерите и въстаниците, нерядко и спасявайки живота им. По време на Руско-турската война (1877-1878) са известни случаи на геройства, каквито са

и действията на двама телеграфиста Еранос Ераносян, и Оханес Съваджян, които спасяват градовете Каварна и Пазарджик.

След Освобождението до 1944 година арменците в България изживяват всичките исторически моменти заедно с българския народ. Една част от тях, станала свидетели на Освобождението, запазили и съхранили националното си самосъзнание през годините на османското господство, много скоро посрещат свои сънародници, бягащи от абдулхамидовите кланета. Така местните и новодошлите арменци заедно полагат основите на културния живот на общността. През следващите години заедно с братския български народ не само като поданици на България, но и като доброволци, се сражават в Балканската война, а малко по-късно и в Първата световна война. Новата вълна арменски бежанци, пристигащи вследствие на геноцида над арменците през 1915 година от разпадащата се Османска империя, също намира прием и подслон в страната, въпреки военните години. Последната и най-многобройна вълна арменски бежанци през 1922 намира спасението си в България или, преминавайки през нея, като част от сънародниците си преди това, се отправя към други краища на света.

Трудолюбиви и спазващи законите арменци, работейки, стъпват на крака, изграждат се като специалисти или предприемачи и допринасят за развитието на втората си родина – България. Чрез литературата на родния си език допринасят за езиковото многообразие на страната. Любителско-самодейните състави чрез изявите си разнообразяват живота на общността. Ерудираните родолюбци, чрез дружествата си и/или изданията си се грижат за културно-просветните дейности на сънародниците си.

След 9 IX 1944 културния живот на арменската общност се формира под влияние на порядките на новия социално – политически строй в страната.

Във втората глава на изследването се разглеждат духовните пространства и центровете, които поддържат културните ценности и творчеството на арменците. Проследява се възникването и обособяването на образователните институции, създаването на културно-просветни огнища както и дейността, и творчеството им.

В първи параграф на втора глава се разкрива ролята и мястото на училището в живота на арменската общност в годините след Освобождението на страната. Вярата и езикът, съхранили арменците през вековете, запазили родовата памет, са основите, върху които се изграждат първите образователно-просветни центрове – училищата. При откриването на арменско училища в даден град, с малки изключения, всички семейства пращат децата си там, в арменското

„народно училище” – *азкаин варжаран*, където ерудирани преподаватели много често се стараят в ползу рода.

Организирането и поддържането на арменското образователно огнище в даден български град в миналото е съпроводено с редица трудности, свързани с материалното състояние на арменците, част от които са бежанци в буквалния смисъл на думата. Спасени от жестоките преследвания и убийства в Османската империя, пристигащи в България на вълни, заможни и бедни, семейни или не, се включват активно в живота на общността. Компактно населяващи често една махала, след установяването, построяването на училището се заемат с организационна дейност с благотворителна и народополезна насоченост, издаване на вестници, сформирание на културни организации и прочее. Едновременно работят и творят за благо на новата си родина България.

Интелигентни, ерудирани, самите преподаватели в училищата са сред водещите личности в обществения живот на етноса си. Високо образовани за времето си те, работейки в българска среда, се утвърждават като добри специалисти, професионалисти и способстват за изграждането на положителната представа и отношението на българите към арменците.

Тръгвайки от училищата, културния живот на арменската общност в България, се поддържа и развива от различните дружества. За активизирането на арменците в областта на културата спомагат възникването и дейността на многобройните състави, групи, разнообразни организации, особено с просветна и културна дейност. Значителна роля за тяхното основаване играе местната интелигенция и учителите. Впоследствие, възпитани в родолюбиви традиции, бивши ученици на тези училища водят активен общностен живот, а в професионален план допринасят за просперитета на новата си родина.

Иницираните в училищата чествания на националните арменски празници постепенно придобиват обществена значимост и излизат извън пределите на училищата. Класните стаи и салоните на учебните заведения се заместват със специално наети зали. Владеенето на арменски език достига до такова високо ниво, че измества говоримия турски език от бита. На арменски се превежда чуждестранна художествена литература и се четат активно, издава се много местна арменоезична литература.

От края на XIX-и и почти до 60-те години на XX-и век повечето арменчета получават образование в арменските училища. Възпитавани в традициите на

националните морално-етични норми, в тях родолюбивото съзнание е доста силно. Този факт обяснява наличието на разнообразни любителски състави, групи по интереси, чести събирания, и изобщо активния живот, особено през първата половина на XX век. За отбелязване, е че числения състав на художествените хорови, театрални и танцови състави е многоброен, периодичните издания – най-разнообразни. Може да се каже, че като цяло подемот, който преживява арменската общност през 20 – 30 години на XX век в България, не е достигнат през следващите периоди. Той се дължи на доброто владение на арменския език, на доброто образование, включващо и поне един западен език, народополезната дейност, на стремежа за поддържане на националната идентичност, за запазването на която образователната и културната дейност на арменската общност изиграва важна роля.

Във **втория параграф на втора глава** се разкриват дружествата и съюзите, които на практика са институциите, които създават и поддържат организационния живот на общността чрез различни културни мероприятия.

Конкретно се разкрива и се проследява как арменците в България през периода 1878 – 1944 въпреки трудните времена успяват да се организират и да поддържат свои дружества, съюзи, организации. Макар, че в началото на разглеждания период повечето са бежанци „голи и боси”, а в последствие поредицата войни оказват своето негативно влияние, арменците съумяват да организират и поддържат свои дружества. В професионален план занимаващи се в ежедневието с различни дейности, те успяват да организират задружни самодейни колективи.

Всички организации чрез своите мероприятия обединяват сънародниците си. Поотделно и заедно взети, те са призвани да служат на общността и да се грижат за духовното и културното ѝ развитие. Дейностите на дружествата поддържат библиотеки, театрални трупи, художествени състави, спортни групи и др.. Организираните мероприятия допринасят за културното и духовното развитие, сплотяват съмишлениците, спомагат на нуждаещите се.

Като правило, организациите възникват благодарение на ерудирани личности, обединени около родолюбиви идеи и цели. Многобройните и разнообразни дейности са красноречиви свидетелства за жизнеността на самата общност.

Призвани да решават освен културни и отчасти жизненоважни въпроси, като например да помагат на сираците, организациите възникват и съществуват благодарение на своите членове.

С малки изключения може да се каже, че всичките формирования провеждат културно-просветна дейност и са своеобразни културни огнища на арменците в България.

Страниците на местния арменски периодичен печат изобилстват с информация за проведени театрални постановки, музикални вечери или просто вечеринки, на които участват отделни изпълнители или колективи, развивайки своите творчески способности.

В почти всеки град има театрална трупа, мандолинен състав, музикант или певец, които участват в мероприятията на общността, поддържайки и обогатявайки културата на всеки член поотделно и арменците в страната като цяло.

В третия параграф на втора глава се разглежда книжнината, създадена на арменски език.

В периода от 1878 до 1944 година арменците в България издават много книги с най-разнообразно съдържание – от авторски творби на местни арменци, до учебна и друга литература. За съжаление много ценни книги с времето се обричат на забравата. Издавани в малки тиражи, ако преживяват историческите превратности, като се съхраняват в домашните библиотеки, те са неоченени и не представляват интерес за следващите поколения, които дори не владеят добре арменския език.

Макар и сравнително малочислена общност, в периода от Освобождението до Втората световна война арменците имат трайно присъствие в по-големите градове и заемат определено място в културното развитие на страната. С оригиналните издания на роден език и особено преводната литература от световната и българската класика, те допринасят не само за духовното развитие на арменците като част от българското население, но и обогатяват материалната култура на страната в областта на езиковото многообразие.

Друг важен център за разпространение на културата е периодичният печат, който по страниците си съдържа и художествени произведения.

Издаваната периодика на арменците в България по своето съдържание е много разнообразна. Разпространението на дадено издание зависи не само от абонамента, но и от финансовите средства, с които разполагат издателите. Безусловно, политическата и икономическата обстановка в страната имат пряко влияние.

Езикът на периодичните издания е изцяло арменски. От самото начало на XX век до края на 1944 година излизат 60 различни заглавия. Всички те са на арменски език. С времето Варна и Русе отстъпват място на Пловдив и София, които стават двата

града, издаващи арменски периодичен печат. С по едно краткотрайно издание са известни Шумен и Хасково. За характерни особености може да се посочи езикът, разпространението и специалното отношение към изданията, които се подшиват и се съхраняват най-често по библиотеки.

В двата параграфа на третата глава на изследването се разглежда индивидуалната дейност и приносът на арменците в установяването и развитието на младата българска държава. Наред с активните изяви в културните мероприятия на общността си, в ежедневната си дейност арменците непосредствено участват и в живота на страната. Като специалисти в различни области те със своите знания, умения и творчество допринасят за просперитета на страната.

В първия параграф на трета глава се разглежда по конкретно приноса на арменците в установяването и развитието на страната след 1878 година. Разкриват се областите, в които арменците се изявяват като достойни граждани на новата си родина и привнасят своята лепта.

Разкриват се малко известни исторически факти още отпреди Освобождението като спасяването от преследване и бесило на много българи -революционери от арменец Гарабед Такворян, съдебен следовател в Пловдив през 1877 година, или укриването на Васил Левски преди това в София от златаря Агоп Асадур, или откупуването живота на осъдени на смърт 52 революционери пак от арменец – Артин Гидиков. Тези и други реални събития на времето са оценявани и помнени от българите, но са позабравени в наши дни.

В българската икономика почти няма занаят или промишленост, в която арменците да не се изявят било като новатори или основоположници. Като ерудирани инициатори и предприемачи, те самостоятелно, семейно или в сдружение със съотечественици или колеги по занаят, полагат основи на редица фабрики и предприятия, които със своята качествена продукция печелят медали на изложенията и разнасят славата на страната в чужбина.

В областта на културата и науката, отделени **във втория параграф на трета глава**, се привеждат примери, от които се вижда как културните дейци, арменци по произход, живущи в България творят всеотдайно в своята професионална област. Полученото добро образование, било общо или професионално, става основа, върху която се изграждат велики личности, големи специалисти. Значими са например професионалните приноси на Натан Амирханян (Князев), Александър Балабанов,

композитор, диригент и пианист професор Арам Берберян – Датев, арх. Торос Тораманян, Леон (Левон) Филипов други.

Намирайки се в българска културна и научна среда, арменците използват знанията си и допринасят за по-нататъшното развитие в дадена област. С творческите си способности, всеки в своята област, надграждат културното наследство на страната и развиват науката.

В заключението са представени накратко основните моменти от главите и е обобщено изложението на настоящия дисертационен труд. Изследваната тема и написването на настоящата работа, колкото и скромна да е тя, ни довежда до убеждението, че познати и близки, живущи от векове един до друг арменци и българи колкото и да познават един друг, толкова и имат и какво да научат.

В разработената тема сред приносите е в разкриването на данни, достъпни до сега на арменски език. Издиреният периодичен печат, издаван от арменците в страната през разглеждания период, също е важен принос. Така в научно обръщение се въвежда информация, недостъпна на широката общественост.

В Приложението е даден снимков материал на издирени фотографии, книги, вестници и други, които не са популярни. Разпространението им е важно за историческата памет на арменската общност.

Приноси:

- Издирване на архивни материали в страната и особено в чужбина, заснемането им и изучаването им е един от приносните моменти на автора.
- Изследвани са различни области на културните прояви на арменците в периода 1878-1944.
- Направен е опит за обобщение и синтезиране на различни културни огнища.
- Изучен е периодичният печат и са извлечени фактологични данни, които се използват за първи път.
- Изследвани са архивни материали и са извлечени фактологични данни, които за първи път се въвеждат в обръщение.
- Съпоставени са фактологични данни от различни източници.
- Владеенето на арменския език допринесе за разкриване на нови материали и данни и въвеждането им в научно обръщение.

- За пръв път темата за създаването, функционирането и връзките между отделните културни огнища на арменците в България е разгледана синтезирано и в цялост.
- Изследван е арменският печат в България и са представени различните издания.
- Представена е създадената от арменската общност книжнина в разглеждания период, учебна и художествена.
- Представени са най-видните представители на арменската интелигенция.
- Очертани са културните, икономически и други приноси на арменците в България.

Публикации от Гоар Хнканосян

Публикации по темата

„Организационният живот на арменската общност в България от Освобождението до края на Втората световна война” в сборника „Хармония в различията” (доклади от едноименната научната конференция 11.12.2017), ISSN 2367-7899, София, 2017,

„Арменците в България и книжовната им дейност в България до Балканската война” в сборник „Общество, памет, образование” (история и обществени нагласи) том 3, (сборник с доклади от семинар в Китен 26-30.07.2017), ISBN 978-619-194-031, София, 2017, стр. 263-276

„Арменоезичният печат в България до 1944” в сборника „Хармония в различията”, (доклади от едноименната научната конференция 09.12.2016), ISSN 2367-7899, София, 2016, стр. 269-278

„Училището в живота на арменската общност в България в края на XIX – началото на XX век” в сборник „Арменският духовен и образователен живот в България” (доклади от едноименната конференция 17.05.2014), ISBN 978-619-90184-3-9, София, 2015, стр.132-149

„Арменският етнос в българските градове” в сборника „Хармония в различията” (доклади от едноименната научната конференция 10.12.2015), ISSN 2367-7899, София, 2015, стр.230-239

“Арменците в България и техните места на всекидневието” в сборника „Местата на всекидневието на Балканите”, ISBN 978-619-201-062-1, (електронен вариант на сборника е на сайта http://shu.bg/sites/default/files/Places_2015_web.pdf), Шумен, 2015, стр. 122-127;

„Българо-арменски контакти в областта на литературата” в сборник „Етнокултурен диалог на Балканите” (доклади от международния научно-практически семинар

„Етнокултурен диалог на Балканите и световният мир” 7-8.07.1999 в Пловдив) ISBN 954-9865-07-X, София 2001, стр. 483-494

„Арменците в навечерието на Балканската война” в сборника „Арменците и Балканската война” (едноименна научна конференция посветена на 100-годишнината от сформирването на арменската доброволческа рота (1912-1913г.) състояла се на 5-6 април 2013г. в Столична библиотека) София, под печат;

Други публикации (хронологично по години)

«Յեղիապատանութիւն եւ ճակատագիր հայ ժողովուրդի» Թեոտորա Թոլեւային գիրքը Պուլգարիոյ մէջ» տպագրված «Բանբեր Հայաստանի գրադարանների» (գիտա մեթոդական հանդես) հատոր 2, համար 1, Երևան, 2016, էջ 56-62

Theodora Tholeva. “Völkermord und Schicksal des Armenischen Volkes” (Rezension) – “Handes amsorya 2016” monatschrift für armenische philology – Mechitharisten-congregation in Wien, Wien 2016, p. 483-491

„Душевността на арменец в разказите на Ованес Туманян” в сборник „Арменската духовност” (доклади от едноименната международна научна конференция 19-21 октомври 2007 в СУ), ISBN 978-954-321-693-2 София, 2010, стр. 243-261

„Ювелирното дело в Индия” в сборник „20 години индология в СУ „Св.Климент Охридски” (доклади от едноименната научната конференция 29.06-02.07.2004) ISBN 978-954-07-2860-5, София, 2009, стр. 250-257

„Сходни и еднакви топоними, хидроними и етноними в България, Индия, Бангладеш, Пакистан и Иран” съавторство с Я.Шопов, Л. Цанков, Т. Яльмов, М. Мутафова, Х. Азади в сборник „20 години индология в СУ „Св.Климент Охридски” (доклади от едноименната научната конференция 29.06-02.07.2004) ISBN 978-954-07-2860-5, София, 2009, стр. 311-325

Биографична статия „Ованес Туманян – класикът на арменската литература” и приказката „Непобедимият петел” в. „Новият пулс” бр. 24/ 21.12-10.01.2009

„Ованес Туманян – патриархът на арменската литература (125 години от рождението му)” в сборник „Интеркултурна комуникация” (доклади от научна конференция на млади учени в ФКНФ на СУ, ноември 2004), ISBN 978-954-07-2481-2, София 2007, стр. 155-159

Разказ „Необикновената история на момчето Арег и костенурката Чипо” (Едуард Милитонян) превод от арменски, сборник „Един към друг” ISBN 978-954-27-0118-7, София, 2007, стр.119-171

Разказите „На детето, което се роди днес” и „Този изкусен, гениален лориец” от Гурген Маари, превод от арменски, в. „Новият пулс” бр. 1/2007

„Ованес Шираз – двадесет години незабравима памет” статия и преведени стихотворения, в. „Вахан” бр.11/2004

Арменска народна приказка „Занаятът е злато” и разказ „Разговор за песни” (от Степан Зорян) превод от арменски, в. „Новият пулс” бр. 15-16/2003

Статиите „Приказки втъкани в килимите”, „Едно вечно изкуство”, „Вартавар – празник на водата”, „Дярънънтарач”, „Пун Прекентан (Сирни заговезни), „Сурп Хач (Кръстовдн)” в списание „Ние арменците” (съвместен проект на екипите на вестниците „Ереван” от София, „Вахан” от Пловдив, „Арменци” от Бургас) брой „Традиции и бит” 2003

Статия „Учители по арменски език се събраха в Ереван” в. „Ереван” бр. 35/2003

Рецензия „Шедьоври от Изтока” за антологията „Непознатият изток” в. „Български писател” бр. 35/2002

«Սփիռքահայ ուսուցիչներու դասընթացքներ Երևանի մէջ» թ. «Երևան», թիվ 44/2001

Разказ „Фазанът” (Аксел Бакунц) превод от арменски, антология „Непознатият изток”, София, 2001

Статия „Арменските църкви в Иран”, в. „Ереван”, бр. 13/2000

Участия в конференции, семинари и др.

- доклад „Организационният живот на арменската общност в България от Освобождението до края на Втората световна война” на Научната конференция „Хармония в различията”, организирана от Катедра „Културно-историческо наследство“ на УниБИТ съвместно с Национален съвет на религиозните общности в България и Дирекция „Вероизповедания“ при МС, състояла се в София на 11.12.2017;
- доклад „Арменците в България и книжовната им дейност в България до Балканската война” на летния семинар в Китен „Общество, памет, образование” организиран от Исторически факултет на СУ „Св.Климент Охридски”, състоял се в Китен 26-30.07.2017;
- доклад „Арменоезичният печат в България до 1944” на Научната конференция „Хармония в различията” на Научната конференция „Хармония в различията”, организирана от Катедра „Културно-историческо наследство“ на УниБИТ съвместно с Национален съвет на религиозните общности в България и Дирекция „Вероизповедания“ при МС, състояла се в София 09.12.2016,
- доклад „Арменският етнос в българските градове” на Научната конференция „Хармония в различията”, организирана от Катедра „Културно-историческо наследство“ на УниБИТ съвместно с Национален съвет на религиозните общности в България и Дирекция „Вероизповедания“ при МС, състояла се в София 10.12.2015,
- доклад „Преподаването на арменския език в София в 76 ОУ „Уилям Сароян” и в съботното училище в София” на националната конференция по случай 180 – годишния юбилей на ОУ „В. и К. Тютюнджян” – Пловдив на тема „Ролята на

обучението по майчин език за съхраняване на арменската общност и подготовка на учители по арменски език” състояла се в Пловдив 20-21 декември 2014 (организирана от ръководството на ОУ „Виктория и Крикор Тютюнджян”, Пловдив),

- доклад „Училището в живота на арменската общност в България в края на XIX – началото на XX век” на национална конференция „Арменският духовен и образователен живот в България” София 17.05.2014 ,
- доклад „Арменските организации в България в началото на XX век” VII Кръгла маса / конференция „Традиции, постижения, перспективи на балканската културология” 18-19 юни 2014 (организирана от на секция „Културна история на балканските народи” към ИБЦТ-БАН),
- доклад „Арменската кухня в България” на VI Кръгла маса / Конференция „Сладко и пикантно: пътуване в света на балканския вкус” състояла се в София на 5-6 юни 2013 г., (организирана от на секция „Културна история на балканските народи” към ИБЦТ-БАН),
- доклад „Паметници посветени на арменския геноцид” на Национална конференция „Арменският геноцид. 97 години от най-кръвавото престъпление срещу човечеството” състояла се във ВТУ, Велико Търново на 2-3 май 2012 г. ,
- доклад „Образованието на арменската общност в България” на V-та Кръгла маса / Конференция на Секцията, а именно на 30-31 май 2012 г. (организирана от на секция „Културна история на балканските народи” към ИБЦТ-БАН),
- доклад „Душевността на арменца в разказите на Ованес Туманян” на международна научна конференция „Арменската духовност” в СУ, София 19-21 октомври 2007 ,
- доклад „Ювелирното дело в Индия” на научната конференция „20 години индология в СУ „Св.Климент Охридски” София, 29.06-02.07.2004 ,

- доклад „Ованес Туманян – патриархът на арменската литература (125 години от рождението му)” на научна конференция на млади учени в ФКНФ на СУ „Интеркултурна комуникация” ноември 2004,
- доклад „Българо-арменски контакти в областта на литературата” на международния научно-практически семинар „Етнокултурен диалог на Балканите и световният мир” в Пловдив 7-8.07.1999,

Докторант Гоар Хнканосян